

LA SARDANA I LA RELIGIÓ DE LES BRUIXES

JORDI BILBENY

Aquest article és una estimulants mirada a la nostra dansa nacional per excel·lència que LLUITA us anima a compartir amb Jordi Bilbeny.

Quan l'any 1976 Nolasc Rebull publicà el seu llibre *Als orígens de la sardana*, amb la finalitat d'esbrinar les fonts primitives d'aquesta dansa, ja ens apuntava que els orígens de la sardana no estan ben dilucidats encara. Tot i amb això, el seu estudi ens fornirà força documentació que ens ajuda a situar el ball en un context molt diferent del que té a l'actualitat. I si avui la sardana és tinguda per una dansa harmònica, equilibrada, de rotllanes perfectes i moviments suaus i meditats i allunyada de tota estridència, els primers textos que ens en parlen ens diuen tot el contrari.

Així, al *Liber Consulat* de l'Arxiu Municipal d'Olot, que conté la relació dels afers municipals de la ciutat i del seu terme, hom pot llegir que els còsols i jurats de la Casa de l'Almoina, convocats i reunits pel nunci Pere Salvador Brugats, el dia 5 d'agost de 1552, «concluserunt et determinarunt que's prohibisca lo ball de la sardana y altres balls deshonestes; y que sobre assò seran donats protests y requestas alls oficials realls; y que los consells y fassen les provisihions y forces necessàries; y que no's permeta en temps de carnestoltes ni altres dies la son son».

També Tiona Solé, al programa del proppassat Aplec Sardanista d'Arenys de Mar, feia esment del monitori publicat pel bisbe de Girona, fra Benet de Tocco, el 22 de maig de 1573, pel qual es prohibien els abusos que tenien lloc «en dita sglésia cathedral de Gerona e altres de nostre bisbat», perquè hi entraven «los jutglàs ssonants cançons inhonestes e ballant sardanas».

D'aquests dos textos es treu la fàcil conclusió que la sardana no era un ball acceptat per les institucions civils. I que, tot i ser ballat dins de la catedral i d'esglésies, amb la càrrega profunda de religiositat que un fet semblant connota, era alhora prohibit per les autoritats eclesiàstiques per raó de la seva manca d'honestedat.

En aquesta línia d'interdiccions cal esmentar també una disposició sinodal, datada a Vic el 1596, que prohibeix «sota pena d'excomunió major, aplicada al moment, de tocar de dia i de nit per les places, ciutats, viles i llocs allò que vulgarment se'n diuen cerdanès».

Coformement féu, el 22 d'agost de 1610, a la Universitat d'Igualada, en ple període de cacera de bruixes, determinant «que no's ballen d'aquí al devant en la plassa serdanès per ser ball deshonest, y que de ninguna manera se balle en divendres, attès que en semblant die prengué mort y passió nostre senyor Déu Jesucrist per nostra salut y remey, y que no's balle sinó de die y no de nit, y assò per a llevar tots abusos». La prohibició igualadina és interessantíssima perquè ens deixa entreveure una certa relació del ball amb la bruixeria. Primer, per l'època en què es recull; però sobretot perquè les nits de divendres eren una de les dates principals en què se celebraven les juntes o sàbats de bruixes. Les

concomitàncies entre la sardana i la bruixeria, les tornem a trobar més endavant, en un procés tingut contra un bruixot de Sant Feliu de Pallerols, puix aquest declara que «lo dimoni no volia que sonàs sardanes, ni com sonen los músics de per ací, sinó so tot arravatat, tant com jo podia sonar ab lo flabiol": amb la qual cosa tenim que el diable es molestava si el músic tocava sardanes toves: ell les volia ben esvalotades.

Ball de bruixes

Amb tot, no podríem entendre què tenien de deshonestos aquells balls rodons, si no els vinculéssim també amb la bruixeria. Així ho féu Joan Amades, a qui devem el relat d'una junta al dolmen de Pedra Gentil. En parlar-los del Castell de Vallgorguina, ens innova que «era l'estada de les goges i les bruixes del Maresme, que cada dissabte celebraven llurs grans reunions al cim de Pedra Gentil. Feien cap a les reunions bruixes de per tota la costa enfilades damunt d'escombres valorades que els feien de cavall. Havent sopat es despullaven nues davant la llar i els fogons i amb uns untets que guardaven dins d'una xicra que tenien sota la llar s'untaven la sotaaixella, deien uns mots estranys, adquirien la facultat de volar i se'n fugien xemeneia amunt. Feien cap a la reunió, que era presidida pel diable sota forma de boc intensament pelut i amb unes banyes enormement grans, assegut en un tinell, sonava un flabiol de so ronc i elles feien un ball rodó al seu voltant».

Finalment, els exemples que recollí Cels Gomis al seu preciosíssim llibre *La bruixa catalana*, posen de relleu la connexió irreversible de la sardana amb el ball que practicaven les bruixes en els seus sàbats. Gomis ens diu que «tot el que he trobat encara a la imaginació del nostre poble respecte a aquelles reunions es redueix al pot dels untets, a paraules misterioses, a l'escombra que els serveix de cavall, a les sardanes que ballen en indrets on l'herba no creix mai». També ens diu que «les bruixes de Barcelona acostumaven a reunir-se el dissabte a la nit a una placeta que abans hi havia al carrer de Sant Ramon del Call. En una de tantes nits ensopegà a passar-hi un geperut en el moment que aquelles ballaven una sardana. Les bruixes l'agafaren de la mà i el feren ballar amb elles», per tal com el geperut representa el dimoni o l'antiga divinitat precristiana. Per això, en una altra llegenda que recull Gomis, a la fi del segle XIX, un home que assisteix a una junta de bruixes, «després de ballar la sardana i divertir-se en gran, veié que tots els qui hi havia reunits anaven desfilant davant del dimoni i li feien acatament besant-li les vergonyes, i ell hagué de fer la mateixa cosa».

Els primers textos, doncs, que fan referència a la sardana ho fan sempre com un ball fora de la llei. Cal precisar: fora de la llei catòlica i de la seva moral. I estan vinculats estretíssimament amb la bruixeria. O sigui, amb les danses rituals de la religió precristiana. Per això es ballaven, en alguns casos, dins les esglésies: com el darrer senyal d'una religió perduda. Per tant, no és estrany que el dimoni acostumés a fer sonar el flabiol ni que una tonada popular cantés: «deixem estar la sardana/perquè és cosa molt profana».

La vinculació del flabiol i el tamborí a la bruixeria és una constant al llarg dels relats populars com també al llarg dels processos inquisitorials. Per a Gomis, el

tamborí i el flabiol eren instruments obligats de les bruixes catalanes, biscaïnes i navarreses i no deixaven de figurar a totes les seves diversions i ballades». És aquest autor qui ens relata que en una data força anterior al 1884, el cisteller de Sant Iscle pujava al pla de la Tanyada «a cavall d'un gos negre i allí dalt tocava el tamborí per cridar les bruixes de Mallorca, que en sentir-lo hi anaven a grans bandades». I del mateix parer és En Caro Baroja, car al seu llibre *Las brujas y su mundo* ens exposa que, en algunes juntes, les bruixes i els dimonis, agafats de les mans, «ballen en cercle, sacsejant el cap i fent voltes com fanatitzats», fent-ho «al so del tambor i de la flauta que alguns toquen asseguts sobre les branques d'un arbre».

I aquí ho deixo estar. Les precisions anteriors només són per recordar-nos quin és l'origen de la nostra dansa nacional, quin fou el seu espai de culte, el seu entorn religiós, les seves connotacions sexuals i la manera com s'havia de ballar perquè el déu cristià no s'enfadés. Caldria tenir-ho, almenys, en consideració quan entréssim en una rotllana amb el posat jeràrquic i l'aire encarcerat, i ens disposéssim a ballar amb l'elegància i la serenor característiques de tant i tants sardanistes a ultrança.